

บทบาทของไสยศาสตร์ในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน

เมื่อได้ศึกษาเรื่องต่าง ๆ ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้มาตั้งแต่ความหมายของไสยศาสตร์ การศึกษาและการใช้ไสยศาสตร์ในเรื่องขุนช้างขุนแผน และการศึกษาและการใช้ไสยศาสตร์ ในเรื่องขุนช้างขุนแผนในเชิงเปรียบเทียบกับวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ แล้ว ผู้เขียนเห็นว่าไสยศาสตร์มีบทบาทสำคัญในวรรณคดีไทยหลาย ๆ เรื่อง โดยเฉพาะเรื่องขุนช้างขุนแผนซึ่งมีการใช้ไสยศาสตร์อยู่มากมายหลายประการ กล่าวคือผู้แต่งใช้ไสยศาสตร์เป็นกลวิธีในการสร้างตัวละครให้มีลักษณะเป็นพระเอกในอุดมคติหรือเป็นวีรบุรุษ^๑ ในการดำเนินเรื่องให้กระชับรัดกุม และในการให้เหตุผลของเรื่องก็จะอธิบายโดยละเอียดต่อไปนี้

๑. การสร้างตัวละครให้มีลักษณะเป็นพระเอกในอุดมคติหรือเป็นวีรบุรุษ

จะสังเกตเห็นได้ว่า ตัวละครของวรรณคดีไทยมักจะมีเรื่องเกี่ยวกับไสยศาสตร์ คือไสยศาสตร์ เข้ามามีบทบาทเสริมให้ตัวละครของเรื่องนั้น ๆ มีลักษณะเด่นขึ้นมาในค่านที่เป็น วีรบุรุษ หรือเป็นพระเอกในอุดมคติ เช่น ในเรื่องไกรทอง ไกรทองมีเวทมนต์คาถาที่สามารถปราบพระเชษฐาละวันได้ ในเรื่องลักษณวงศ์ ลักษณวงศ์มีอาวุธคือศรซึ่งสามารถแฉกออกเป็น ครุฑและฝน ใช้ครุฑนั้นในการสู้รบได้ มีวิชาแคลวคลากและสามารถแปลงกายได้ ในเรื่องโคบุตร โคบุตรมียาชุบชีวิตซึ่งสามารถช่วยยักษ์และวิทยากรให้ฟื้นมาได้ ฯลฯ ลักษณะเหล่านั้นซึ่งถือว่าเป็นลักษณะของไสยศาสตร์ เห็นได้เด่นชัดในตัวขุนแผนซึ่งเป็นพระเอกในอุดมคติหรือวีรบุรุษ ผู้แต่งให้กำหนดให้ลักษณะตัวละครของขุนแผนเป็นผู้มีความรู้ทางด้าน

^๑ นางสาวสุวรรณา เกรียงไกรเพชร ได้กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต "พระอภัยมณี : การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิจารณ์" ว่าพระเอกในอุดมคติคือผู้ที่ "มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยว รักการผจญภัยและการต่อสู้ โดยเฉพาะการรบเพื่อเกียรติยศอันเป็นวิสัยของอัศวิน ดังที่นายคัมภยู.พี. เคอร์ กล่าวว่า อัศวินนั้นมีลักษณะสำคัญคือ ชอบการผจญภัย รักเกียรติยศยิ่งเท่าชีวิต ยกย่องสตรี รักความสัตย์ และจงรักภักดีต่อมุลนาย " (หน้า ๑๐๖).

เวทมนต์คาถา มีเครื่องรางของขลัง ซึ่งเป็นลักษณะของไสยศาสตร์และสามารถใช้ความรู้นั้น
อย่างเชี่ยวชาญถวาย

ขณะบวชเป็นเณรแก้วอยู่ที่วัดสัมโหทัย ชุนแผนได้ศึกษาวิชาไสยศาสตร์จากสมภารบุญ
กั้งกลอนว่า

"หนังสือสั้นกระแสดั่งแปลลอรรถ ลูปหลังลูปหน้าแล้วว่าไป ยังแต่สมุคคาร์บใหญ่ กุจักแจงของสุ่มแต่หนูมบา ความรู้นอกนี้ไม่มีแล้ว อยู่คงปลนสะกมมีถมไป	จนสมภารเจ้าวัดไม่บอกไต่ สิ้นไส้กูแล้วเณรแก้วอา พื้นแต่หัวใจพระคาถา หวงไว้จนชราไม่ให้ใคร กูรักเณรแก้วจะยกให้ เลี้ยงโหงพรายใช้ได้ทุกตา" ๑

ขณะบวชเป็นเณรแก้ว ศึกษาวิชาจากชวามีวัดป่าเลไลยก์กั้งกลอนว่า

"เจ้าอุคสำหรับศึกษาวิชาการ คาร์บใหญ่พิชัยสงคราม อยู่ยงคงกระพันล่องหน รักทั้งเรียนเสกเป่าเป็นเจ้าชู	เขียนอ่านท่องได้แล้วไต่ถาม สุรย์จันทร์ถูกขยามก็รอมรู ภาพยนตร์ผูกใช้ให้คอสู ผูกจิตหญิงอยู่ไม่เคยอ่อนคลาย" ๒

และที่วัดแค สมภารคงสอนเณรแก้วดังนี้

"สะกคัทพ์จับพลทั้งปลุกผี ปลมังก่าบังคนหนทาน ทั้งพิชัยสงครามลวนความรู้ ถูกขพานาที่ทุกสิ่งไป ชานาญทั้งกลศึกลึกลับ	ผูกพยนตร์ฤทธิกำแหงหาญ สะเคาะกาลไชกฤญแจประจักษ์ใจ อาจจะปราบสัตรูไม่สู้ได้ ทั้งเสกใบมะขามเป็นต่อแค้น กุมพลแม่ทัพนับตั้งแสน

๑ ชุนช้างชุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๔๘.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐.

สู้ศึกไคล่ลิ้นทั้งกินแค้น   มหาละลวยสุกแสนเส็นท์
จิ้งจกขลุ่ยคั่นองล่องหน   ฤทธิรณแรงราวกับราชสีห์
กอนอาตรพักษ์ประกอบประกบมี   เลี้ยงผีพรายกระซิบทุกสิ่งไป" ^๑

นอกจากนี้ พลาวยงามและพลาวยชุมพลซึ่งเป็นตัวเอกในสมัยก่อนมักได้ศึกษาวรรณคดี-
ศาสตร์ต่าง ๆ คือ พลาวยงามศึกษาจากตำราของขุนแผนผู้บิดา และพลาวยชุมพลศึกษาจากลาน
ทองของหอม ดังกลอนว่า

"เรียนวิชาในลานช้านาญใจ   ลองหนหายตัวไค้ถึงปรารอดนา
อยู่คงสารพัดคัสตรา   คำพสุธาไค้ไค้ตั้งใจปอง" ^๒

ตัวละครทั้งสามมีความสามารถในการต่อสู้และใช้ไสยศาสตร์ ตามจุดมุ่งหมายต่าง ๆ กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวขุนแผนซึ่งได้เรียนพิชัยสงครามอันเป็นตำราการสงครามซึ่งมีเรื่องเกี่ยวกับ
ไสยศาสตร์อยู่บ้าง ดังที่กรมพระยาคำร่งราชานุภาพกล่าวถึงตำราพิชัยสงครามว่า

...ตำราพิชัยสงครามที่แต่งขึ้น หรือที่ชอบใช้กันในตอนปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา
เห็นจะเป็นไปชอบข้างทาง เซือนิมิตเวทมนต์และอยู่ยงคงกระพันชาตรีเสียโดย
มาก... ^๓

ทั้งขุนแผนพลาวยงามและพลาวยชุมพล ต่างได้รับการยกย่องว่าเป็นคนที่มีวิชา มีความ
เก่งกล้าน่าเกรงขาม และน่านิยมนับถืออีกด้วยการมีความรู้และความสามารถใช้ไสยศาสตร์ใน
ด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการรบซึ่งมีการใช้เวทมนต์คาถาอาคม และเครื่องรางของ
ขลังบ่อยครั้ง ในเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้ผู้แต่งยกย่องขุนแผน พลาวยงาม และพลาวยชุมพลให้เป็น

---

^๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปบรรณาคาร, ๒๕๐๗), หน้า ๑๒๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗๓.

^๓ กรมพระยาคำร่งราชานุภาพ, "ตำนานหนังสือตำราพิชัยสงคราม," ตำราพิชัย
สงครามคำกลอน (พระนคร : โสภณพิพรรฒนาการ, ๒๕๖๕), หน้าก้านำ.

พระเอกหรือวีรบุรุษควยการกล่าวถึงดังนี้

ขุนช้างกล่าวถึงความสามารถของพลายแก้ว เพื่อให้พระพันวษาทรงเรียกตัวมาเป็นทหาร คังกลอนว่า

"อันบุตรขุนไกรท้าวควาย
ได้เมียอยู่สุพรรณพารา
อันฤทธากลาหาญชาญชัย

ชื่อวานายพลายแก้วเกลวกลา
แต่มารดาเพื่อนอยู่กาญจนบุรี
เลี้ยงผูกพรายไคเป็นถวนดี" ๑

ซึ่งพระพันวษาก็ทรงเห็นควยว่าขุนแผนเก่งกล้าควยวิชากาตาอาคม คังกลอนว่า

"พระองค์ทรงพิศอยู่เป็นครู
คาเป็นมันหยับขลัมกลม

นำเอ็นคูรูปร่างมันงามสม
วิทยาอาคมจักเชี่ยวชาญ" ๒

หมื่นหาญซึ่งเป็นผูรูไสยศาสตร์ก็ยิ่งยกย่องและเกรงกลัวพลายแก้ว คังกลอนว่า

"หมื่นหาญเห็นพลายแก้วนั้นแก้วคดาค
อายแก้วนี้ฉกาจบังอาจครัน

คิดขยาคในใจให้ไหวหวั่น
เคิมสำคัญว่ามันเคอะเซอะขามมา

.....

.....

กูก็เป็นคนคิมวิชา

ยังอายนี้คิกว่าน่านอยใจ" ๓

บางตอน กล่าวถึงความเก่งกล้านาเกรงขามของขุนแผนเช่นว่า

"จะกล่าวถึงขุนแผนแสนสนิท

เรื่องฤทธิศาสตร์กนิกลยของ" ๔

หรือ

"ครานั้นขุนแผนแสนสนิท

เรื่องฤทธิเชี่ยวชาญทหารใหญ่" ๕

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๑๗๕.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๗.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๒.

๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๔.

และขุนแผนนี้มีความจงรักภักดีต่อพระพันวษายิ่งนัก เมื่อต้องโทษกรณีลักนางวันทองและฆ่าฟันพวกทหารแล้วก็สำนึกผิดจึงเข้ามาขอตัว

ส่วนพลายงามก็มีลักษณะตัวละครที่กล่าวไว้ในตอนพลายงามจะเข้าทูลขอพระราชทานอภัยโทษให้ขุนแผนว่า

"จะกล่าวถึงพลายงามทรามสวาท   เดลิยวดลาคแกล้วกล้าวิชาชั้น
เรื่องฤทธิ์ประสิทธิทุกสิ่งอัน   หมายถึงเงินสงครามไม่ยอมใคร" ๑

หมื่นศรีเสาวรักษ์เองก็กล่าวถึงพลายงามด้วยความชื่นชมว่า

"เป็นบุตรขุนแผนแสนศักดิ์คา   ใ้คว้าเรียนวิชามาเชี่ยวชาญ
กระหม่อมฉันสงสัยได้ทดลอง   ก็แคล้วคล่องสามารถอาจหาญ
เป็นคนก็มีวิชาอาการ" ๒

และเมื่อพลายงามต่อสู้กับแสนศรีเพชรกล้า ผู้แต่งใจคำกลอนกล่าวถึงพลายงามว่า

"ครานั้นพลายงามเจ้าความคิด   เรื่องฤทธิ์ลือแจ่มทุกแห่งนาน" ๓

และ "ครานั้นจึงโฉมเจ้าพลายงาม   เชี่ยวชาญการสงครามไม่ย่อเย้า" ๔

ส่วนพลายชุมพล หลังจากที่ได้อศึกษาวิชาไสยศาสตร์จากตำราลานทองของหอมแล้วก็ เป็นผู้เก่งกล้าในการต่อสู้ เมื่อพลายชุมพลจะสู้กับจระเข้เถรขวาด มีกลอนกล่าวถึงความเก่งกล้าของพลายชุมพลว่า

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๕๘.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐๔.

๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐๔.

๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐๖.

"ครานั้น โฉมเจ้าพลายชุมพล
โหมพรายรายรอบทั้งกายา" *

ฤทธิรณเหลือคี่มีสง่า

และประชาชนก็กล่าวชมด้วยความนิยมว่า

"ฝ่ายเหล่าชาวประชาพากันกลับ
ชมชุมพลคนถืออกมีไป

ตั้งค้ำใจทยกันสนั่นไหว
ช่างกระไรฤทธิ์เกษวิเศษครัน" ๒

และพระพันวษาก็กรีธชมเชย พร้อมกับแต่งตั้งให้เป็นหลวงนายฤทธิ์ด้วย

เท่าที่ตัวเอกเป็นที่ยกย่องนิยมนับถือก็เนื่องมากรื่องการใช้ความรู้ทางไสยศาสตร์กระทำในทางที่ถูกที่ควร ช่วยเหลือป้องกันประเทศชาติ เช่นใช้วิชาในการรบกล่าวคือมีการเสกข้าวสารสร้างตาย เสกหุ่นหญ้าไปรบ หรือการตั้งค่ายตามคำรบพิชัยสงคราม ตามที่ได้ศึกษาวิชามา

เท่าที่กล่าวมาแสดงว่าคนในสมัยขุนช้างขุนแผนยกย่องผู้ที่มีคุณสมบัตินทางไสยศาสตร์ดังกล่าว กวีจึงได้ใช้ไสยศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการสร้างตัวละคร เช่นขุนแผน พลายงาม หรือพลายชุมพล ให้มีลักษณะเป็นวีรบุรุษอย่างสมจริงด้วยค่านิยมในสมัยนั้น กลวิธีที่ผู้แต่งใช้ไสยศาสตร์เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างตัวเอกให้ มีลักษณะเด่นในเชิงเป็นวีรบุรุษ มีก็มิเพียงในแง่การศึกษาวิชาและการเป็นคนที่มีวิชา มีความกล้าหาญในเชิงรบ ซึ่งมีรายละเอียดปลีกย่อยมาก ... ดังจะขอยกตัวอย่างคือ ขุนแผนใช้ไสยศาสตร์สะกดคนให้หลับ แล้วใช้ไสยศาสตร์กำบังกายหรือทำให้ผู้อื่นชะงักไม่ขัดขวางการกระทำ ใช้วิชาอยู่ยงคงกระพัน ใช้เวทมนต์ทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ เลี้ยงผีไว้เป็นบริวาร และปลุกเสกเครื่องรางของขลังในคอนต์เมืองเชียงใหม่เท่านั้น แต่ยังมีกรใช้ไสยศาสตร์ในเชิงไสยศาสตร์ขาว คือใช้ไสยศาสตร์ปักเป้าเหตุร้าย หรือช่วยเหลือผู้อื่น เช่น ตอนพลายชุมพลช่วยปราบจระเข้เถรขวากซึ่งเป็นตัวละครฝ่ายร้าย และตอนขุนแผนใช้ไสยศาสตร์แก้เสน่ห์ที่นางสร้อยฟ้าให้เถรขวากกระทำแก่พลายงาม จึงทำให้มีลักษณะเป็นพระเอกในอุคมคติ หรือเป็นวีรบุรุษของเรื่องได้

* ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๑๐๗๔.

๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๗๕.

๒. การดำเนินเรื่องในกระชับรักกุม

วรรณคดีไทยจำนวนไม่น้อยที่มีบทบาทของไสยศาสตร์เข้ามาช่วยในการดำเนินเรื่อง เพื่อให้เนื้อเรื่องหรือพฤติกรรมของตัวละครดำเนินไปได้โดยรวดเร็ว และทำให้เป็นเรื่องมีความกระชับรัดกุมและทำให้โครงเรื่องสามารถต่อเนื่องกันได้ เช่น ในเรื่องลิลิตพระเอก ก็มีบทบาทของไสยศาสตร์มาช่วยในการดำเนินเรื่องทำให้พระลอกองเดินทางไปหาพระเพื่อนพระแพงที่เมืองสรอง คือตอนพระลอกองไปในสิ่งทโกรภก็มีคอนสิ่งทโกรภพลันไปไม่สิ้นชีพิตักษัยของศนสรพยาทำให้กายกลายเป็นนกแก้วสามารถบินหนีจากยักษ์ได้ ส่วนในเรื่องขุนช้างขุนแผน นั้นบทบาทของการใช้ไสยศาสตร์เข้ามาช่วยในการดำเนินเรื่อง ก็มีปรากฏอย่างเด่นชัดเช่นกัน เช่นตอนที่ผีพรายพาพลายแก้วซึ่งเพิ่งสึกจากเนร เดินทางจากเมืองกาญจน์ไปเมืองสุพรรณบุรี เพื่อไปหานางพิมไค้อย่างรวดเร็ว ดังกลอนว่า

"กูหรือคือมีฤทธิ์ใหญ่	เอ็งจะไปหรือไม่ไปให้เร่งว่า
พลางควากฟาคด้วยคำแยบยา	ฉีกราบรับว่าจะพาไป
แล้วจึงเสกยันต์ตรีนิสิงเห	เรียกผีผีเซเข้ามาใกล้
เอายันต์บีกศิระลงทันใด	ชาวของคลองไล่ไหลผัดลง
โคคหันบนบ่าผีพาแล้ว	คังลมปลิวลิวมาในป่าระหง
ข้ามทุ่งมุ่งลัดตัดคอง	หมายตรงเข้ามาเมืองสุพรรณ
พรายผีรีบรับถึทะยาน	มาถึงบ้านท่านศรีประจันนั้น"

พลายแก้วซึ่งเป็นคนธรรมดาจะเดินทางจากเมืองกาญจน์ไปถึงเมืองสุพรรณอย่างทันที่ทันใด ตามวิสัยของคนใจรอนั้น จะทำได้อย่างไรจึงจะทำให้เนื้อเรื่องกระชับรัดกุม เหมาะที่จะเป็นเสภา ผู้แต่งได้ใช้ไสยศาสตร์เข้ามามีส่วนช่วยทำให้เรื่องดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับลักษณะของตัวละครซึ่งเป็นผู้มีความรู้ทางไสยศาสตร์ด้วย ทำให้ผู้อ่านติดตามเรื่องได้อย่างไม่ขาดตอน และไม่มีข้อสงสัยในพฤติกรรมนั้น ในตอนที่พลายชุมพลซึ่งหนีจากสุพรรณจะคิดคดส่งข่าวให้ขุนแผนซึ่งอยู่กาญจน์บุรีทราบเรื่อง เพื่อให้โครงเรื่องตอนพลายชุมพลซึ่งหนีไปติดคอกับ

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๑๓๓.

ขุนแผนโก้อย่างกระชับความทันทีทันใด ผู้แต่งได้ใช้ไสยศาสตร์ เข้ามามีบทบาทโดยให้พลาย-
ชุมพลผูกหุ่นยักษ์ จะได้อำนาจทำการส่งข่าวได้เร็วและปลอดภัยภายในวันเดียว ดังกลอนว่า

"ครั้นจะไปเยี่ยมเยือนก็ทางไกล	แต่อาศัยกรุ่นจิตคิดหนักหนา
ให้ตื่นคันใจไปทุกคา	จนสุริยาเยี่ยมยอดคุณนคร
.....าลา	.....
.....	มักหว่า เป็นยักษ์โตถ้ง
แจ้งข่าวล่ำก่าย่าครั้น	ปากบั้น เขี้ยวขบเข้าคิดไว้
แล้วมักไม่ไผ่เป็นกระบอง	ลอคใส่ในสองมือยักษ์ใหญ่
ครั้นสำเร็จสรรพด้วยฉับไว	ขึ้นบันไดหยิมกระดาศเข้ากุฎ
คืนสองคำซ้ำเขียนเป็นอักษร	ถึงบิครไต่ตามความถ่วงดี
พัฒนิกมิกซิกสนิท	รีบรีเดินออกมานอกชาน
จัดแจงสารพัคบัตรพลี	ลุดลงจากกุฎีมาปลุกศาล
วงค้ายสายสิญจน์วิชาการ	แล้วเสกเข้าปลุกมารควมมนตรา
ถวนคาบจบคาบซัดข่าวสาร	ยักษ์ทะยานสูงเยี่ยมเทียมภูผา
ทะเล้งโลกสำแดงแสงทักกา	ตวากว่าให้นั่งลงทันใด
เอาหนังสือผูกคอกกระชับมัน	ซ้ำสั่งหุ่นนั้นหาซ้ำไม
เองจงรีบถือหนังสือไป	ให้พอกุที่ถาญจนบุรี
ยักษ์รีบกราบลาทะเล้งโลก	ข้ามโศคเขาเขินคีรีศรี
bungyangtakranenpenchul	เหยียบเสื่อขางนี้ควยบาทา
.....าลา	.....
ตะวันรอนออนแสงพระสุริยง	"ยักษ์ก็ตรงเข้าเมืองกาญจนบุรี" ๑

ในตอนเถรขวาดเดินทางจากเชียงใหม่มาอยุธยา เพื่อแก้แค้นพลายชุมพลเพื่อให้การ
เดินทางนั้นรวดเร็วและกระชับความ ผู้แต่งก็ใช้ไสยศาสตร์ เข้ามามีบทบาท โดยให้เถรขวาด

๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : กิลปาวรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๕๗๔-๕๗๕

แปลงเป็นแรงมาทางอากาศ เป็นจระเข้ มาทางน้ำ ทำให้เดินทางมาได้เร็วและไม่มีใครจับได้ ดังกลอนว่า

"โยตรงลงเหนือเมืองอ่างทอง	พอยังคลองบางแมวเป็นแนวป่า
แรงหายกลายเป็นหลวงตา	ลงนั่งนิ่งภาวนาร้อยแปดที
เสกไม้เท้าต่อหางที่กลางตัว	แล้วเอาบัตรสวมหัวเข้าเร็วรี
เข่นโขนโจนขวางกลางนที	ก็กลายเป็นกุมภีลมหิมา
เขี้ยวขาวยาวออกนอกปากโจง	พาดโผงร้องเพียงเสียงฟ่ามา
โตใหญ่ตัวยาวสักเกาวา	ขึ้นวิ่งราหลังน้ำกวยลำพอง
ท่านผู้ฟังถวนหน้าอย่างสงสัย	เค็มจะได้ตั้งย่านเป็นบ้านช่อง
เพราะเดรชวากแปลงกายร้ายคะนอง	จึงเรียกบ้านจระเข้รองแต่นั้นมา" ^๑

๓. การให้เหตุผลของเรื่อง

ในทำนองเดียวกัน วรรณคดีไทยอีกหลาย ๆ เรื่องใช้ไสยศาสตร์มาช่วยในการอธิบายเหตุผล เป็นการตอบปัญหาที่ผู้แต่งไม่สามารถจะอธิบายด้วยเหตุผลธรรมดาได้ จึงยกให้เป็นเรื่องของไสยศาสตร์หรือความสามารถส่วนบุคคลซึ่งมีพื้นฐานสืบเนื่องมาจากไสย - ศาสตร์ และบางครั้งก็เป็นการปกป้องเพื่อให้ตัวเอกของเรื่องคงความเป็นคนดีเท่าที่ควร (วิศร. วิทย์ สิวะศรียานนท์ ไกลกล่าวไว้ว่า

... นิพนธ์ที่ดีจะต้องมีลักษณะเช่นนี้ คือจะต้องสามารถสร้างภาพลวงซึ่งสมเหตุสมผล พุกโดยทั่ว ๆ ไปถ้าท่านยื่นเรื่องจริงและเรื่องแต่งที่เป็นวรรณคดีให้คนคนหนึ่งอ่าน โดยไม่บอกว่าไหนเป็นเรื่องจริงไหนเป็นวรรณคดี ถนอ่านโดยมากจะต้องลงความเห็นว่าวรรณคดีเป็นเรื่องจริง ทั้งนี้เพราะมนุษย์เราเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลและยอมเชื่อสิ่งที่สมเหตุสมผล จึงรับเอาวรรณคดีซึ่งแต่งมีเหตุผลถูกตามตรรกศาสตร์และจิตวิทยา ซึ่งมีคนมีปลายและมีคนสายปลายเหตุว่าเป็นของจริงมากกว่าเหตุการณ์จริงหรือสิ่งที่มีอยู่จริง (fact) ซึ่งอาจไม่สมเหตุสมผล

^๑ ขุนช้างขุนแผน (พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๗), หน้า ๑๐๖๑.

ไม่มีต้นมีปลาย บางทีก็คล้าย ๆ เป็นการบังเอิญมากกว่า

บางที ท่านเองเมื่อได้ฟังผู้หนึ่งผู้ใดเล่าเรื่องที่น่าพิศวงงงงวยแต่เกิดขึ้นจริง คงจะเคยถามว่า เรื่องจริงหรือคุณเองกระมัง แต่ในวรรณคดีจีน/เอก เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน หรือพระลอ ท่านมักจะไม่วางใจเลยว่าจะอย่างไรเรื่องนี้จะคงมีเค้าความจริง บางท่านอาจจะถือเป็นเรื่องจริงตลอดจนจนปลายเอาทีเดียว ทั้งนี้เพราะในขุนช้างขุนแผนและในพระลอ การกระทำของตัวละครและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นล้วนมีเหตุมีผล สิ่งที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญจะมีน้อยที่สุด" *

ผู้แต่งวรรณคดีหลาย ๆ เรื่องใช้ไสยศาสตร์เป็นเหตุผลของเรื่อง เช่นในเรื่องลิลิตพระลอ การที่พระลอหลงพระเพื่อนพระแพงจนถึงเมืงตั้งแม่และตั้งบ้านเมือง กวีก็ใช้ไสยศาสตร์ให้เหตุผลว่าเป็นเพราะพระเพื่อนพระแพงทำเสน่ห์ ในเรื่องสมุทโฆษ การที่พระสมุทโฆษได้นางพินทุมคติซึ่งอยู่ต่างเมืองกัน ไกลกัน และไม่เคยรู้จักกันมาก่อน กวีก็ยกให้เป็นเรื่องของเพชฌุสมหรือในเรื่องไกรทอง การที่นางวิมาลาซึ่งเป็นจระเข้สามารถขึ้นมาอยู่บนบกได้ กวีก็ให้เหตุผลว่าเป็นเพราะไกรทองใช้ยันต์ปิดหัวไว้ เป็นต้น

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน อาจกล่าวได้ว่าผู้แต่งใช้ไสยศาสตร์เข้ามาช่วยในการอธิบายเหตุผลของเรื่องทำให้เรื่องสมจริงเป็นอย่างมาก เช่น การที่ผู้แต่งกำหนดให้ขุนแผนมีความรู้ทางไสยศาสตร์และใช้ไสยศาสตร์อย่างชำนาญชาญานู ขุนแผนจึงสามารถจึงสามารถหลบหน้าการต่าง ๆ ได้ โดยใช้ไสยศาสตร์ในทางสะกด สะกดะกลอน กับัง หรือทำให้ผู้อื่นชะงักหรือตกตะลึง ดังตัวอย่างคือ ตอนลอบขึ้นเรือนขุนช้างซึ่งเป็นเศรษฐีมีข้าบริวารมากคอยดูแลบ้านของทำไมขุนแผนเพียงคนเดียวจะทำการนี้ได้ก็ยกให้เป็นเรื่องของการใช้ไสยศาสตร์ของขุนแผนซึ่งสอดคล้องกับลักษณะ เก่งกล้าของขุนแผน

ตอนลอบเข้าจับพระเจ้าเชียงใหม่ ซึ่งย่อมจะมีทหารมีฝีมือเฝ้ารักษาพระองค์ และมีผู้คนอยู่คายนแต่ขุนแผนพลายงามก็ทำการนี้ได้โดยไม่มีใครขัดขวาง ทำไมจึงทำได้ ผู้แต่งก็ปัญหาควยการใช้ไสยศาสตร์ของขุนแผน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะ เก่งกล้าของขุนแผน

* วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ (พิมพ์ครั้งที่ ๓ แก้ไขเพิ่มเติม, พระนคร : สมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๘), หน้า ๖๒-๖๓.

การที่ขุนแผนและพลายงามทำให้ผู้อื่นรักและยอมตามใจโดยไขมนต์เมตตา หรือมนต์มหาเสน่ห์ เช่น ตอนขุนแผนขอให้พระพิจิตร เมตตาเมื่อมีคดีคดีความนั้นก็ดี ทำอย่างไรจึงจะอธิบายได้ว่าพระพิจิตร เมตตาขุนแผน (อาจเป็นเพราะพระพิจิตรเป็นคนชอบสงสาร และชอบขุนแผนอยู่แล้ว) หรือตอนพลายงามขอพระราชทานอภัยโทษให้บิดาได้ อาจเป็นเพราะพระทัยตรางถึงถึงคุณความดีของขุนแผนและพระทัยอ่อนมากแล้ว * ตอนขุนแผนพลายงามไขมนต์เมตตาให้ผู้อื่นรักและยอมตามใจก็ดี ทำอย่างไรจึงจะอธิบายได้โดยมีใ้คนอ่านรู้สึกว้าวุ่น เหล่านี้เป็นคนใจง่าย ซึ่งมีลักษณะกุศลศรัทธาที่ดี ทำอย่างไรจึงจะอธิบายได้โดยมีใ้คนอ่านนึกถึงแก่นนางเอกของเรื่องว่าชิงสุกก่อนหาม ผู้แต่งก็ใช้ไสยศาสตร์ในแง่การไขมนต์เสน่ห์ เขาช่วยอธิบายเหตุผล นับว่าเป็นการปกป้องเกียรติของสตรีให้คงความน่านิยมและสอดคล้องไปกับลักษณะตัวละครและวัฒนธรรมของสตรีในสมัยของขุนช้างขุนแผน

การที่ขุนแผนมีผีเป็นบริวารช่วยทำการต่าง ๆ แทนตัวหรือคอยช่วยเหลือตนเองและครอบครัวอยู่เสมอโดยใช้ไสยศาสตร์ในการเลี้ยงผี เช่น กุมารทองช่วยคุ้มครองพลายงามจากการถูกขุนช้างฆ่า หรือการที่กุมารทองปรากฏบทบาทคอยเตือนสติขุนแผนมิให้ฆ่าขุนช้าง ผู้แต่งยกให้เป็นเหตุผลทางไสยศาสตร์

การที่ขุนแผนพลายงามและทหารเพียง ๓๕ คน ไปตีเมืองเชียงใหม่ซึ่งมีทหารมากกว่าได้ ผู้แต่งก็ใช้เหตุผลแก้ปัญหาวาทาไม่ถึงตีเมืองเชียงใหม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนว่าอยุธยาตีเชียงใหม่ได้ในครั้งเดียว โดยกำหนดให้ไสยศาสตร์ เข้ามามีบทบาทแก้ปัญหานี้

* นางสาว ชลธิรา สัตยวัตนา ไคลลาว่าไว้ในวิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต "การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย" หน้า ๑๖๐ ว่ากุมารทองเป็นสัญลักษณ์ของความรู้สำนึกตน หรือความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดี เป็นมโนธรรม (Super ego) ซึ่งควบคุม ego ให้เอาชนะความชั่วร้ายอันไร้สำนึกของ id ในที่สุดก็ทำสำเร็จได้ส่วนหนึ่งคือความเล็ดลมที่จะฆ่า อีกส่วนหนึ่งยังคงอยู่ที่อำนาจของ id คือยังคงทำให้ขุนช้างได้ตายเป็นคน.

เท่าที่ยกตัวอย่างมานี้เป็นการแก้ปัญหาโดยผู้แต่งยกเอาเหตุผลทางไสยศาสตร์เข้ามา มีบทบาททางวรรณคดี นับเป็นการซัดซอบปัญหาอย่างสิ้น ๆ กระชับรัดกุมและเข้าใจง่ายกว่าที่จะไปอธิบายอย่างลึกซึ้ง ทำให้เข้าใจยากและซ้ำ

เกี่ยวกับเรื่องการให้เหตุผลของเรื่องโดยใช้ไสยศาสตร์ เข้ามามีบทบาทเป็นกลวิธีในเชิงวรรณคดีนี้ ดร.วิทย์ ศิวะศรียานนท์ กล่าววาทังนี้

...ในวรรณคดีโบราณ เวทมนต์คาถาเป็นสัญลักษณ์ (Symbol) เราต้องตีความและหยั่งลงไปถึงความหมายที่แฝงอยู่ในเรื่อง/พระลอ นางเพื่อนนางแสง ไม่จำเป็นต้องอาศัยอำนาจของปุ่เจ้าที่ดึงลูกให้พระลอเสด็จมาหานาง ไก่แก้ว หรือเวทมนต์อันดึงดูดพระลอนั้นคือเสน่ห์แห่งบุคลิกลักษณะนั่นเอง...^๑

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ (พิมพ์ครั้งที่ ๓ แก้ไขเพิ่มเติม, พระนคร : สยามคณาวิชาและหนังสือแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๔), หน้า ๖๓-๖๔.